

NR 26/2015

**ZMIANY W ZAKRESIE PODSTAWOWYCH
WSKAŹNIKÓW RELIGIJNOŚCI POLAKÓW
PO ŚMIERCI JANA PAWŁA II**

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 9 stycznia 2015 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Spośród wielu obszarów szeroko rozumianego życia społeczno-politycznego religijność to – zdaniem Polaków – jedna z nielicznych dziedzin, w której od końca lat osiemdziesiątych nastąpiły niekorzystne zmiany. O spadku religijności w ostatnim dwudziestopięcioleciu przekonanych jest aż dwie trzecie dorosłych Polaków (67%). Jej wzrost dostrzega jedynie co dziesiąty respondent (10%) i praktycznie tyle samo (11%) nie zauważa istotnych zmian w tym zakresie¹.

Dane empiryczne oparte na osobistych deklaracjach nie wskazują wprawdzie na aż tak radykalne zmiany, jednak niekwestionowany wydaje się skręt w kierunku bardziej zindywidualizowanej i jednocześnie mniej zinstytucjonalizowanej religijności, w której niedzielne uczestnictwo w mszy świętej nie jest obligatoryjne, a kanon wiary katolickiej nie musi być przyjmowany w całości². Chociaż religia nadal pozostaje ważną sferą życia Polaków, w wielu aspektach nie stanowi w dzisiejszym społeczeństwie wyznacznika codziennego postępowania³.

Wyniki realizowanych przez nas od początku lat dziewięćdziesiątych comiesięcznych badań, w których pytamy o podstawowe wskaźniki religijności Polaków – wiarę i uczestniczenie w praktykach religijnych⁴, stwarzają możliwość monitorowania zmian zachodzących w tym zakresie. Reprezentatywne badania przeprowadzane na próbie około tysiąca osób nie pozwalają jednak – ze względu na ograniczoną liczebność – analizować zmian religijności w poszczególnych podgrupach wyróżnionych ze względu

---

¹ Zob. komunikat CBOS „Oceny zmian w różnych wymiarach życia społecznego i politycznego w Polsce po roku 1989”, maj 2014 (oprac. R. Boguszewski).

² R. Boguszewski, *Religijność i moralność w społeczeństwie polskim – zależność czy autonomia? Studium socjologiczne*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 163-165.

³ Zob. komunikat CBOS „Religijność a zasady moralne”, luty 2014 (oprac. R. Boguszewski).

⁴ Do 1991 roku włącznie pomiar wiary i praktyk odbywał się za pomocą jednego wskaźnika, co uniemożliwia porównywanie ówczesnych danych z uzyskiwanymi w kolejnych latach, w których religijność badaliśmy za pomocą dwóch odrębnych pytań.

na takie cechy, jak chociażby wiek, wykształcenie czy miejsce zamieszkania. W tym celu połączyliśmy wszystkie zbiory z danego roku, w których znalazły się porównywalne wskaźniki dotyczące deklaracji wiary i uczestnictwa w praktykach religijnych.

W niniejszym opracowaniu przyjrzymy się zmianom podstawowych wskaźników religijności zarówno wśród ogółu Polaków, jak i w tych grupach, które – jak zwykle się przyjmować – narażone są na przyspieszoną sekularyzację, a więc wśród osób najmłodszych (w naszych badaniach są to respondenci w wieku od 18 do 24 lat), najlepiej wykształconych (z wykształceniem co najmniej wyższym) oraz mieszkających w największych miastach (powyżej 500 tys. ludności). Na podstawie dostępnych danych postaramy się odpowiedzieć na pytanie, jaki obraz polskiej wiary i religijności rysuje się po dziesięciu latach od śmierci Jana Pawła II, który za swego życia był niewątpliwą ostoją polskiej religijności.

RELIGIJNOŚĆ OGÓLU POLAKÓW

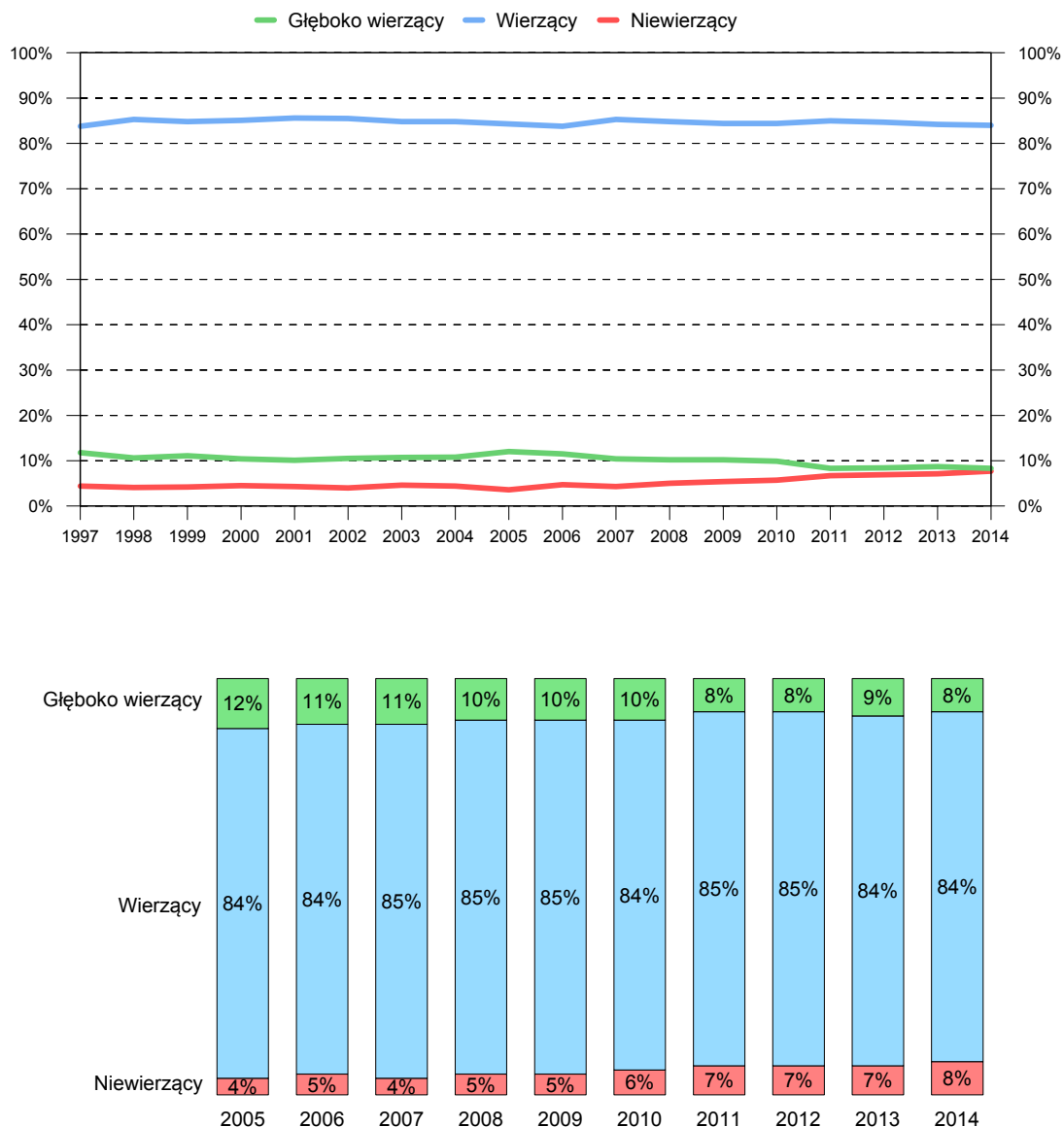
Opierając się na autodeklaracjach Polaków określających swój stosunek do wiary i praktyk religijnych można stwierdzić, że powszechnie deklarowana wiara w Boga jest dość trwałą cechą polskiego społeczeństwa. Utrzymuje się ona przez ostatnie niemal dwadzieścia lat na dość stabilnym wysokim poziomie⁵. Z systematycznie prowadzonych przez nas badań⁶ wynika, że od końca lat dziewięćdziesiątych niezmiennie ponad 90% ankietowanych (92% – 97%) uważa się za wierzących, w tym mniej więcej co dziesiąty (ostatnio co jedenasty–dwunasty) ocenia swoją wiarę jako głęboką. Odsetek osób zaliczających się do raczej lub całkowicie niewierzących pozostaje od lat stosunkowo niski (od 3% do 8%), przy czym – co istotne – od 2005 roku ich liczba się podwoiła (z 4% do 8%). W tym samym czasie z 12% do 8% ubyło badanych, którzy określają się mianem głęboko wierzących.

---

⁵ Można przypuszczać, że odsetek osób deklarujących wiarę w Boga nie zmienił się istotnie w znacznie dłuższym okresie niż ostatnie dwadzieścia lat, nie ma jednak porównywalnych danych empirycznych na ten temat.

⁶ Bazujemy na rocznych zestawieniach powstałych w wyniku agregacji zbiorów z dwunastu comiesięcznych badań zrealizowanych w danym roku kalendarzowym.

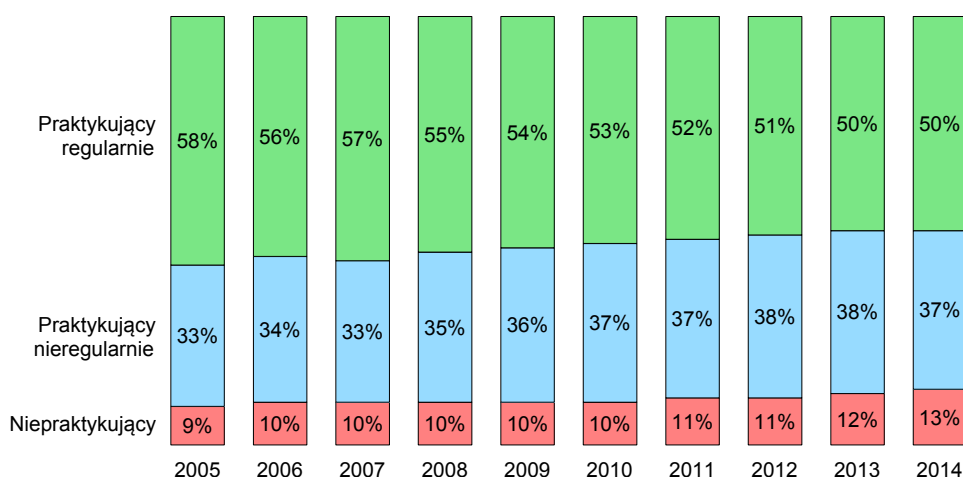
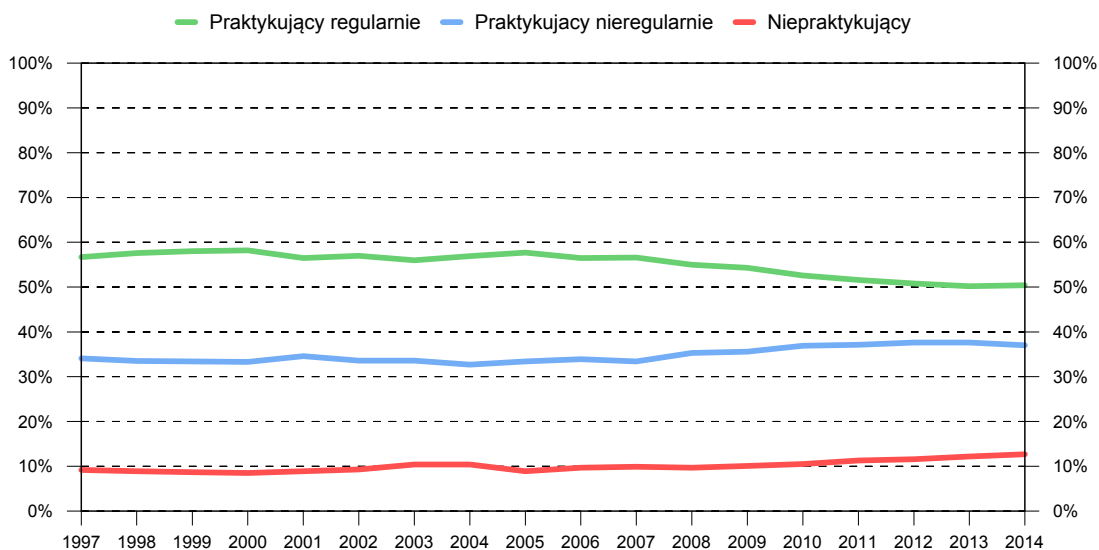
RYS. 1. DEKLARACJE WIARY

Na podstawie zagregowanych danych z lat 1997–2014. W przypadku kategorii „niewierzący” połączono odpowiedzi „raczej niewierzący” i „zdecydowanie niewierzący”

Również poziom zaangażowania Polaków w praktyki religijne, który w latach 1997–2005 pozostawał w miarę stabilny, po roku 2005 dość istotnie słabnie. Zmniejszył się w tym czasie odsetek respondentów praktykujących regularnie, przynajmniej raz w tygodniu (z 58% do 50%), przybyło zaś tych, którzy w ogóle nie biorą udziału w praktykach religijnych (z 9% do 13%). Więcej też osób praktykuje nieregularnie (wzrost z 33% do 37%).

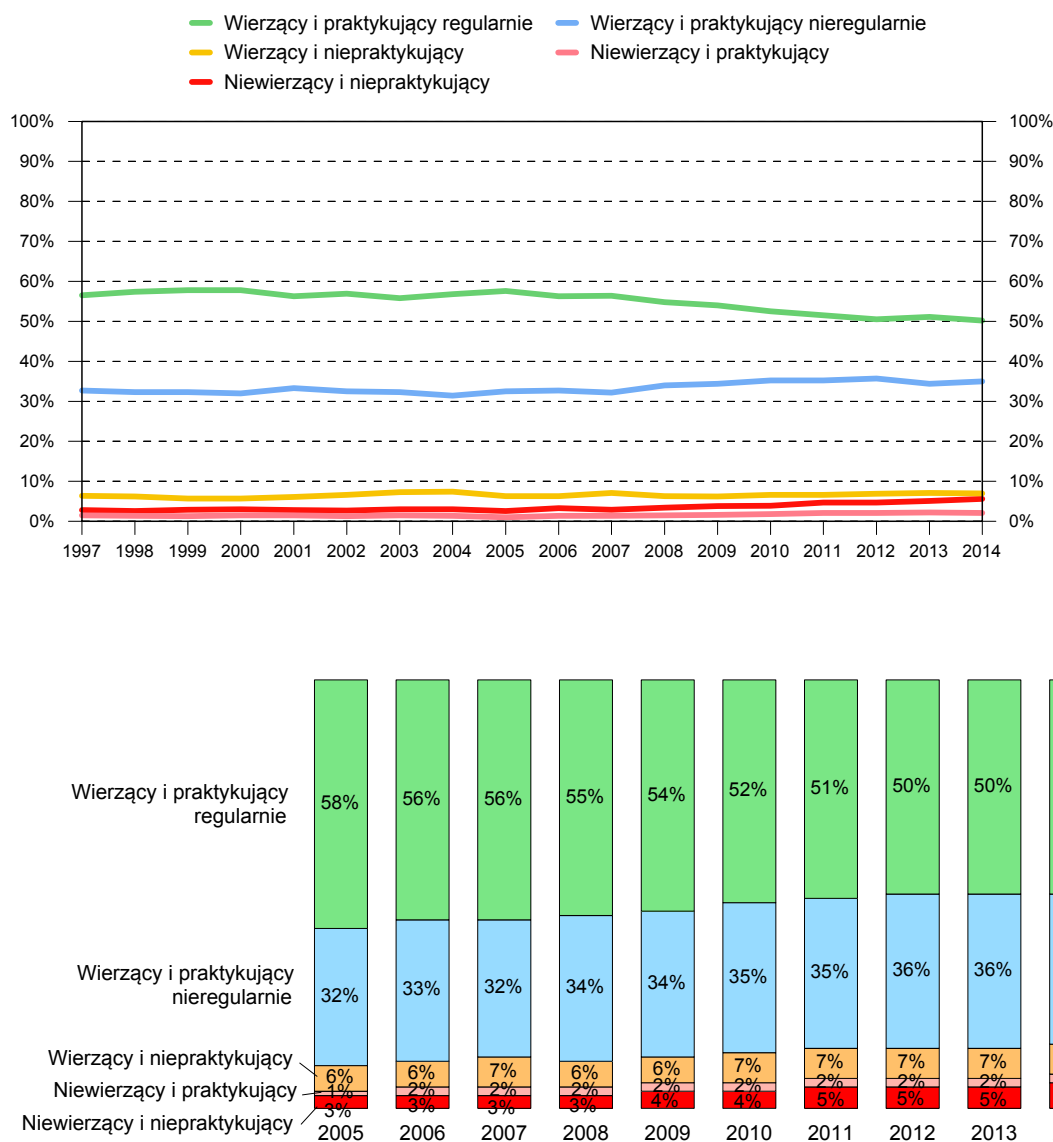
RYS. 2. DEKLARACJE PRAKTYK RELIGIJNYCH

Na podstawie zagregowanych danych z lat 1997–2014. W przypadku kategorii „praktykujący regularnie” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu” i „raz w tygodniu”, a kategoria „praktykujący nieregularnie” to połączone odpowiedzi „przeciętnie 1 lub 2 razy w miesiącu” oraz „kilka razy w roku”

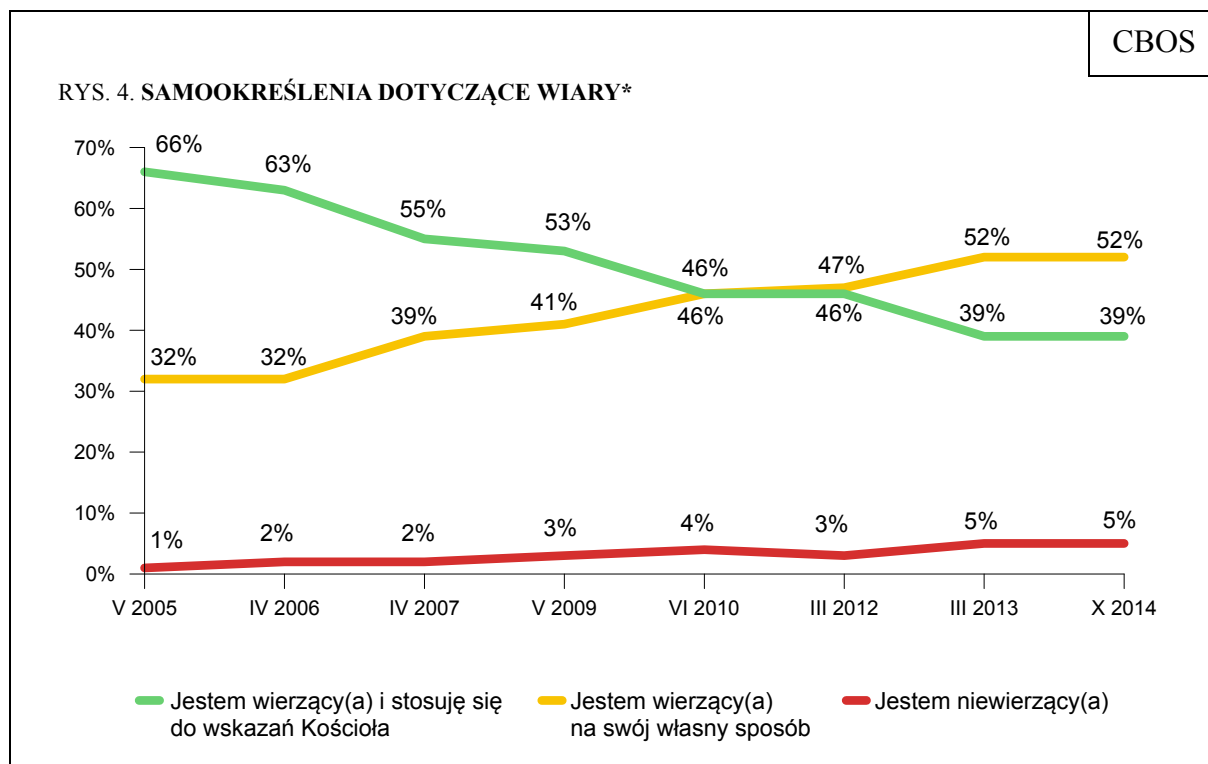
Z połączenia deklaracji wiary i praktyk religijnych wynika, że od 2005 roku odsetek osób wierzących i regularnie praktykujących zmniejszył się w Polsce z 58% do 50%, nieznacznie przybyło zaś wierzących i praktykujących nieregularnie (z 32% do 35%), niewierzących i praktykujących (z 1% do 2%) oraz niewierzących i niepraktykujących (z 3% do 6%). Przed rokiem 2005 deklaracje w tym zakresie w zasadzie się nie zmieniały.

RYS. 3. DEKLARACJE WIARY I PRAKTYK RELIGIJNYCH

Na podstawie zagregowanych danych z lat 1997–2014

Prywatyzacja wiary religijnej przejawiająca się w rosnących odsetkach osób określających się jako wierzące i niepraktykujące lub praktykujące jedynie okazjonalnie znajduje też potwierdzenie w innych autodeklaracjach. Od maja 2005 roku do października 2014 roku odsetek respondentów w swoim przekonaniu wierzących i stosujących się do wskazań Kościoła zmniejszył się z 66% do 39%, znacząco przybyło natomiast tych, którzy twierdzą, że wierzą na swój własny sposób (z 32% do 52%).

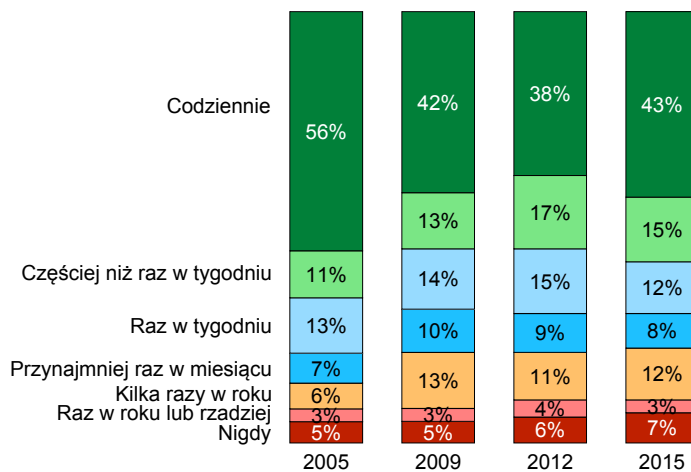
* Pominięto osoby niezdecydowane, niepotrafiące określić swojej wiary oraz opisujące ją w jeszcze inny sposób

Jeszcze innym wskaźnikiem religijności wykazującym po roku 2005 trend spadkowy, choć w ostatnim czasie dość wyraźnie wyhamowany, jest częstość odmawiania modlitwy. Z tegorocznych deklaracji⁷ wynika, że codziennie modli się nieco ponad dwie piąte spośród ogółu badanych (43%, od roku 2005 spadek o 13 punktów, ale jednocześnie wzrost o 5 punktów w stosunku do roku 2012). Ponad jedna czwarta respondentów (27%, od roku 2012 spadek o 5 punktów) modli się raz lub kilka razy w tygodniu, a co dwunasty badany (8%) mniej więcej raz w miesiącu. Jeden na ośmiu ankietowanych (12%), według własnych deklaracji, modli się kilka razy w roku, a nieliczni (w sumie 3%) – raz w roku lub rzadziej. Co czternasty Polak (7%) w ogóle się nie modli. Od 2005 roku grupa osób niepraktykujących tej formy religijności minimalnie się zwiększa.

⁷ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (297) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganymi komputerowo (CAPI) w dniach 5–11 lutego 2015 roku na liczącej 1003 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

RYS. 5. JAK CZĘSTO MNIEJ WIĘCEJ PAN(I) SIĘ MODLI?*

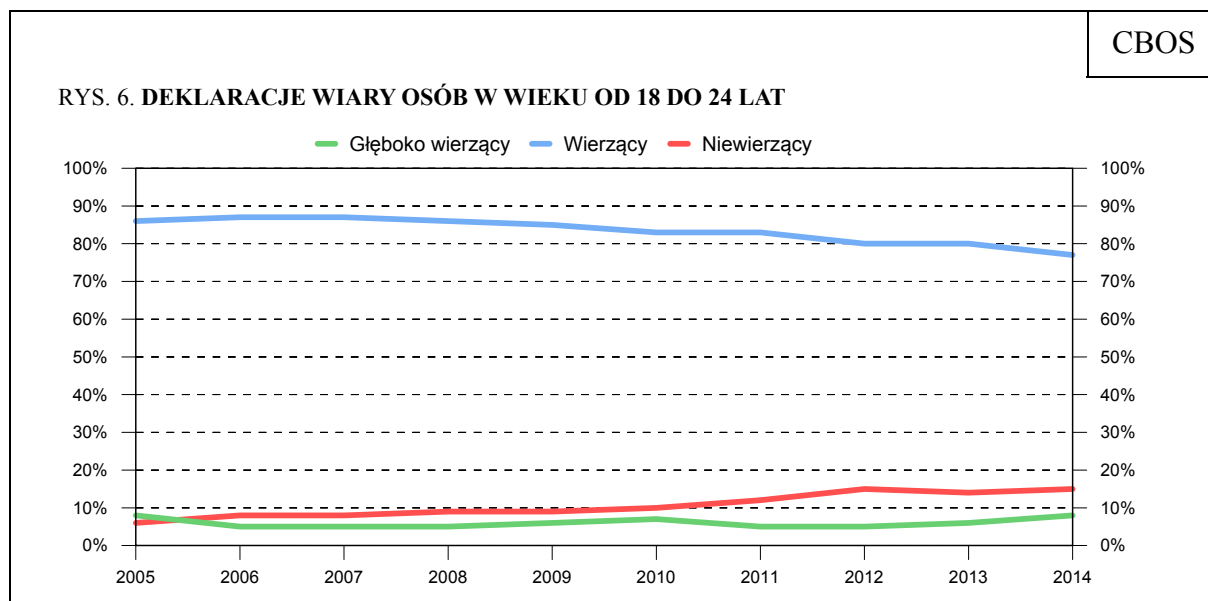
*Wykluczono „trudno powiedzieć” i odmowy odpowiedzi

RELIGIJNOŚĆ W WYBRANYCH GRUPACH SPOŁECZNYCH

To, że w sferze religijności Polaków zachodzą pewne zmiany, dość wyraźnie obrazują również analizy wskaźników wiary i praktyk religijnych w różnych grupach społecznych. Od 2005 roku znacząco przybyło osób niewierzących i niepraktykujących m.in. wśród najmłodszych respondentów (w wieku od 18 do 24 lat), mieszkańców największych aglomeracji oraz w grupie osób najlepiej wykształconych.

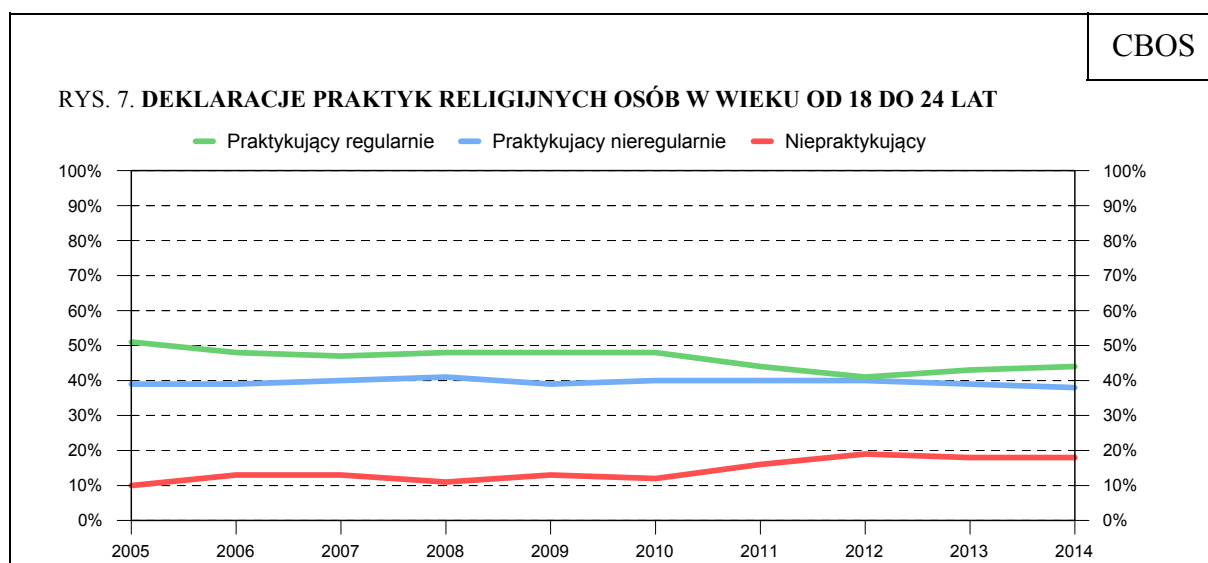
RELIGIJNOŚĆ OSÓB MAJĄCYCH OD 18 DO 24 LAT

Od 2005 roku w grupie najmłodszych respondentów odsetek głęboko wierzących pozostaje w miarę stabilny. Ponad dwukrotnie wzrosła natomiast w tym czasie liczba tych, którzy określają się jako niewierzący (z 6% do 15%), ubyło zaś wierzących (spadek z 86% do 77%).

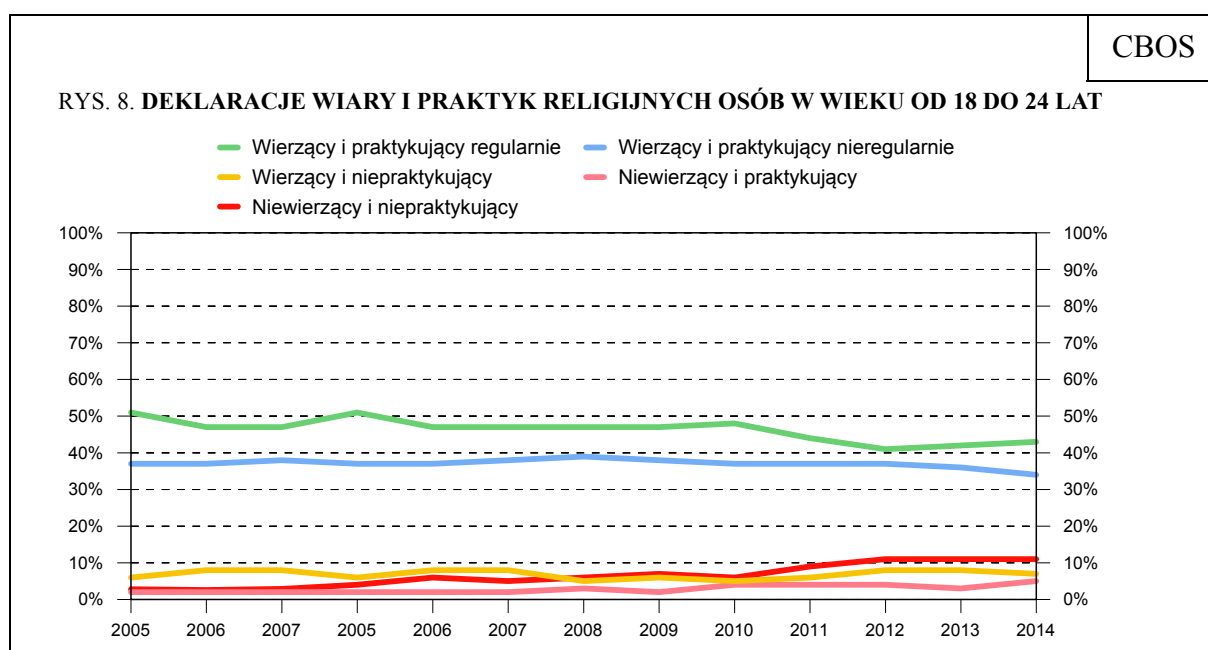
Na podstawie zagregowanych danych z lat 2005–2014. W przypadku kategorii „niewierzący” połączono odpowiedzi „raczej niewierzący” i „zdecydowanie niewierzący”

Jeszcze mniej stabilnie kształtuje się uczestnictwo młodych Polaków w praktykach religijnych. Do cotygodniowego lub częstszego udziału w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych przyznaje się nieco ponad dwie piąte ankietowanych mających od 18 do 24 lat (44%), podczas gdy w 2005 roku była to nieco ponad połowa tej grupy (51%). Od tego czasu w miarę stabilna pozostaje liczba młodych osób praktykujących nieregularnie (kilka lub kilkanaście razy w roku) – około 40%, natomiast wyraźnie wzrósł (o 8 punktów) odsetek w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych. W 2014 roku, jak wynika z deklaracji, stanowili oni niemal jedną piątą osób mających od 18 do 24 lat (18%).

Na podstawie zagregowanych danych z lat 2005–2014. W przypadku kategorii „praktykujący regularnie” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu” i „raz w tygodniu”, a kategoria „praktykujący nieregularnie” to połączone odpowiedzi „przeciętnie 1 lub 2 razy w miesiącu” oraz „kilka razy w roku”

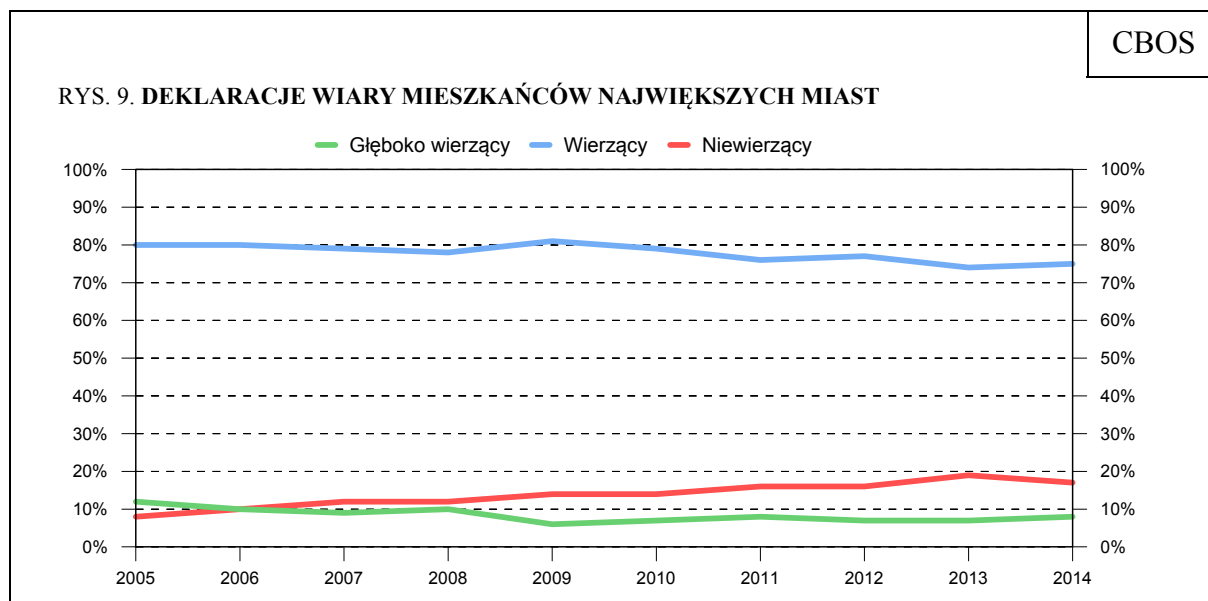
Analiza zależności między deklaracjami wiary i uczestnictwa w praktykach religijnych pokazuje, że wśród polskiej młodzieży w wieku od 18 do 24 lat w miarę systematycznie maleje odsetek osób wierzących i regularnie praktykujących (spadek z 51% w roku 2005 do 43% w 2014), utrzymuje się na poziomie około jednej trzeciej odsetek wierzących i uczęszczających do kościoła rzadziej niż raz w tygodniu, przybywa zaś niewierzących, ale praktykujących (z 2% w roku 2005 do 5% w 2014) oraz, przede wszystkim, niewierzących i niepraktykujących (odpowiednio z 4% do 11%).

Na podstawie zagregowanych danych z lat 2005–2014

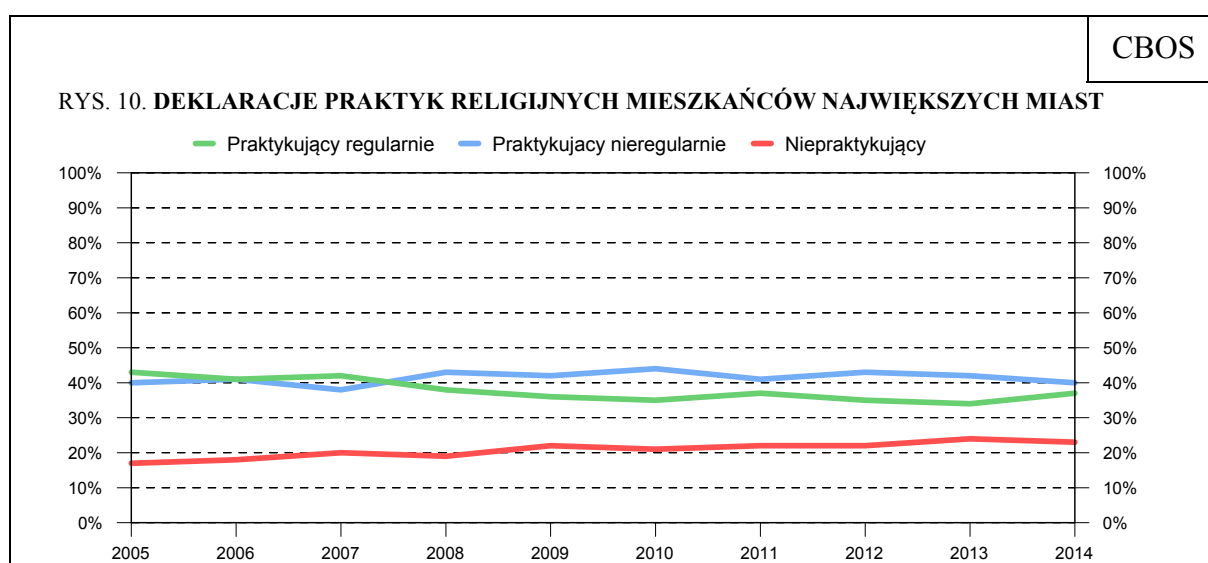
RELIGIJNOŚĆ MIESZKAŃCÓW NAJWIĘKSZYCH MIAST

Na podstawie uzyskanych deklaracji można stwierdzić, że od śmierci Jana Pawła II zmienia się również wiara mieszkańców największych aglomeracji. Od tego czasu zmniejszył się wśród nich odsetek tych, którzy określają się jako głęboko wierzący (z 12% do 8%), nieco mniejsza jest również grupa wierzących (spadek z 80% do 75%), natomiast ponad dwukrotnie zwiększyła się liczba niewierzących (z 8% do 17%).

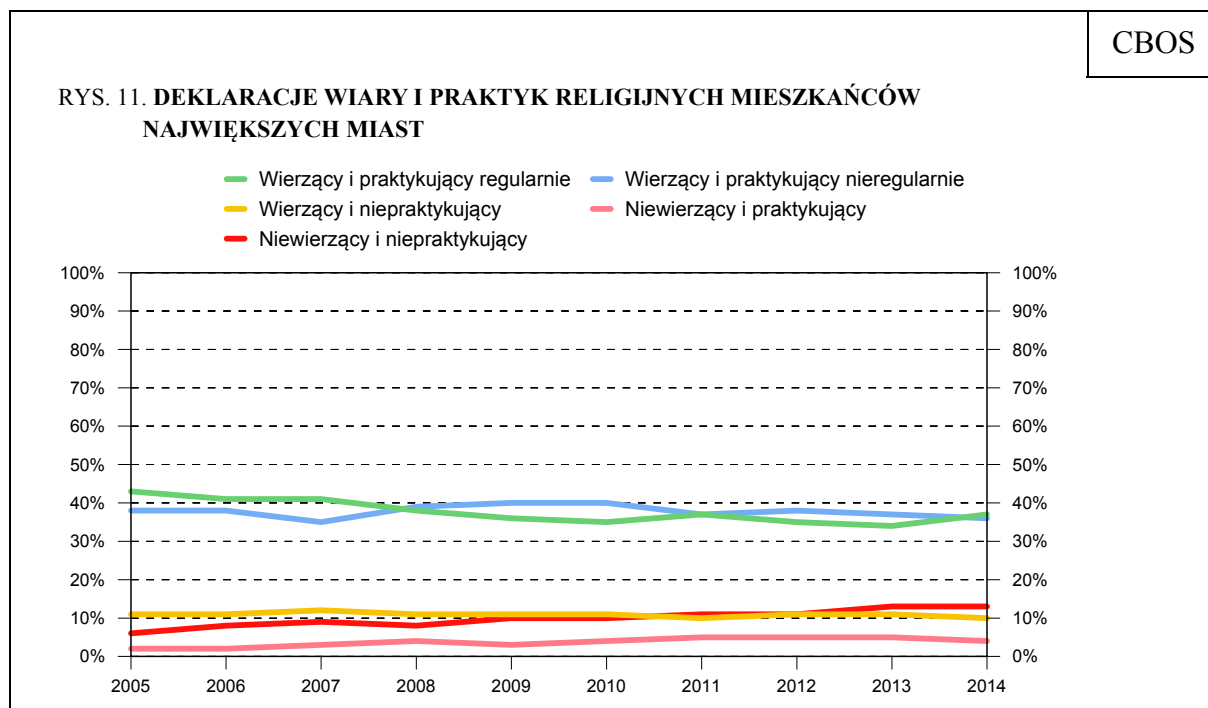
Na podstawie zagregowanych danych z lat 2005–2014. W przypadku kategorii „niewierzący” połączono odpowiedzi „raczej niewierzący” i „zdecydowanie niewierzący”

Widoczne zmiany dotyczą też zaangażowania w praktyki religijne. Osoby mieszkające w miastach liczących ponad 500 tys. ludności stanowią – jak się wydaje – jedną z nielicznych grup, w których odsetek deklarujących regularne uczestnictwo w praktykach religijnych (raz w tygodniu lub częściej) jest mniejszy niż liczba praktykujących okazjonalnie. Ponadto nieznacznie, ale dość systematycznie przybywa tych, którzy w ogóle nie praktykują religijnie. W roku 2014 o zupełnym braku takiego zaangażowania mówiła prawie jedna czwarta mieszkańców największych miast (23%), podczas gdy w 2005 stanowili oni 17% tej grupy.

Na podstawie zagregowanych danych z lat 2005–2014. W przypadku kategorii „praktykujący regularnie” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu” i „raz w tygodniu”, a kategoria „praktykujący nieregularnie” to połączone odpowiedzi „przeciętnie 1 lub 2 razy w miesiącu” oraz „kilka razy w roku”

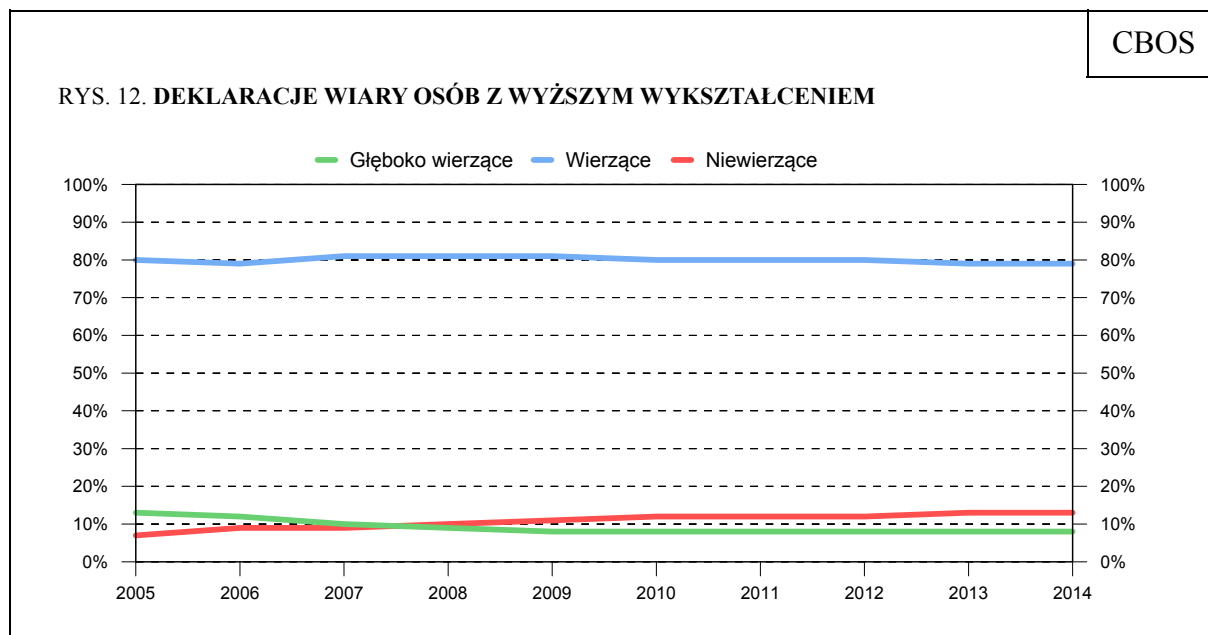
Z analizy zależności wiary i praktyk religijnych wynika, że w miastach liczących ponad 500 tys. ludności odsetek osób wierzących i praktykujących okazjonalnie jest porównywalny z odsetkiem wierzących i praktykujących przynajmniej raz w tygodniu. Od 2005 roku ponad dwukrotnie wzrosła liczba niewierzących i niepraktykujących mieszkańców największych aglomeracji (z 6% do 13%). Ubyło zaś przede wszystkim wierzących i praktykujących przynajmniej raz w tygodniu (z 43% do 37%).

Na podstawie zagregowanych danych z lat 2005–2014

RELIGIŃNOŚĆ OSÓB Z WYŻSZYM WYKSZTAŁCENIEM

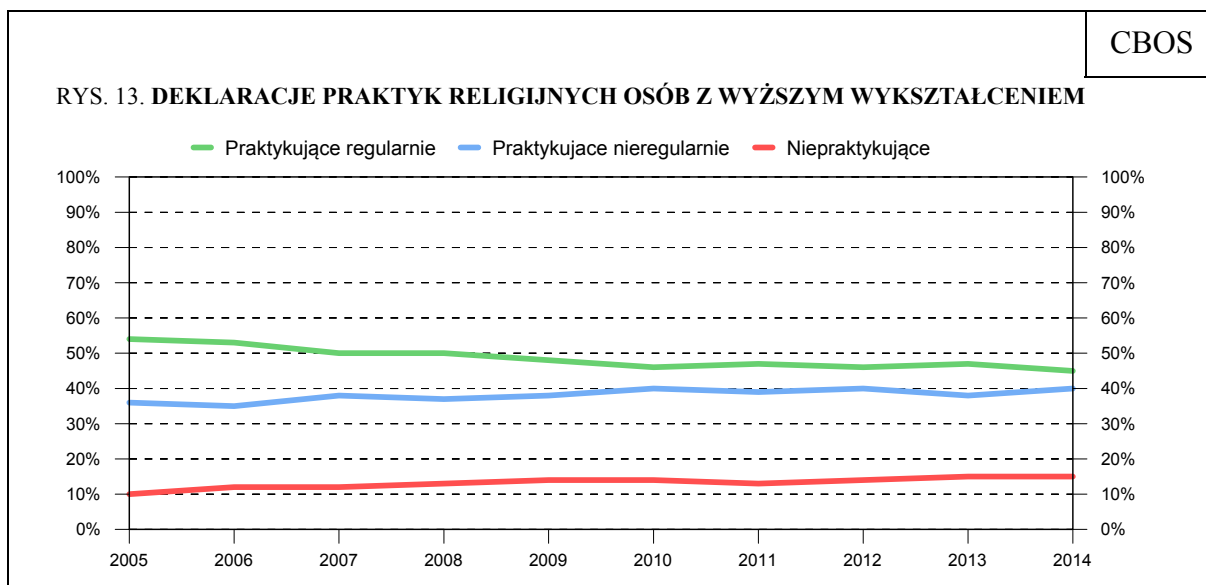
W porównaniu z początkiem lat dziewięćdziesiątych nastąpił niewątpliwy przyrost liczby Polaków, którzy mają ukończone studia wyższe. Kategoria osób najlepiej wykształconych stała się zatem bardziej zróżnicowana socjodemograficznie niż jeszcze kilkanaście lat wcześniej. Sytuacja ta spowodowała nietypowe zmiany wskaźników religijności w tej grupie badanych, zwłaszcza jeśli chodzi o deklaracje wiary. Do roku 2005, przy w miarę stabilnym odsetku osób głęboko wierzących, zwiększył się (od początku lat dziewięćdziesiątych o 10 punktów) odsetek osób z wyższym wykształceniem, które określają się jako wierzące. Nieznacznie natomiast zmniejszyła się w tym czasie liczba raczej i całkowicie niewierzących. Od śmierci Jana Pawła II można jednak obserwować powolne odwracanie się tego trendu. Z 13% do 8% ubyło osób głęboko wierzących i jednocześnie podwoiła się liczba niewierzących (z 7% do 13%).

Na podstawie zagregowanych danych z lat 2005–2014. W przypadku kategorii „niewierzący” połączono odpowiedzi „raczej niewierzący” i „zdecydowanie niewierzący”

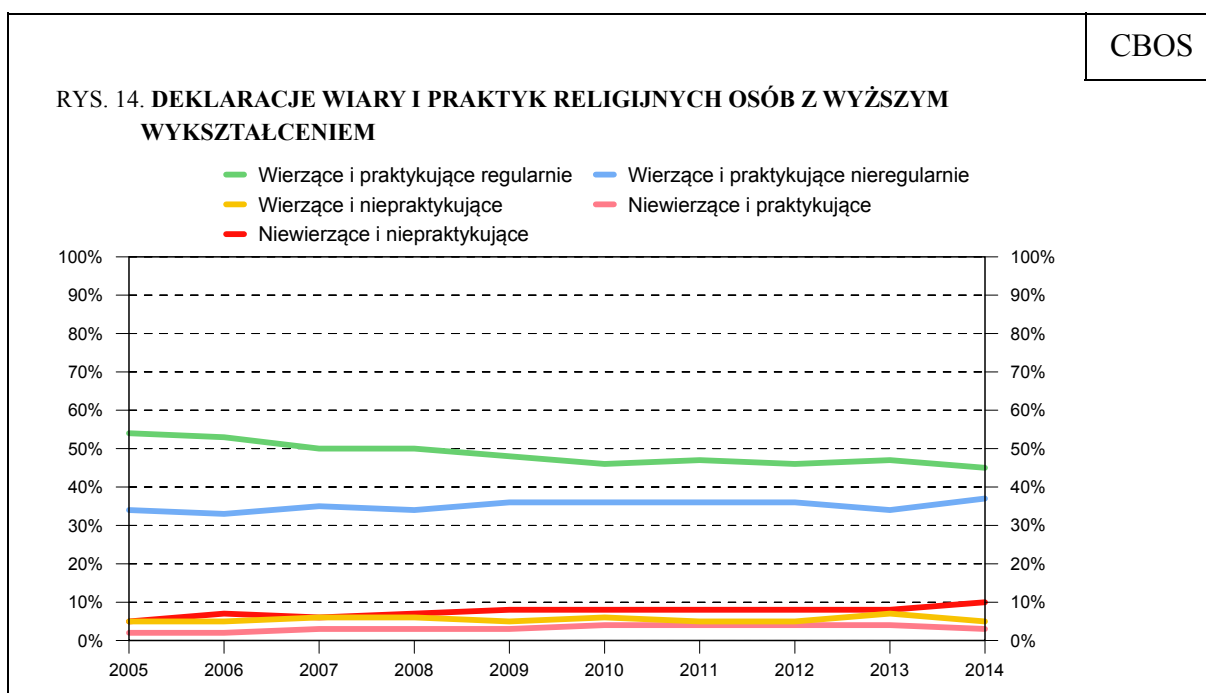
Jeśli chodzi o praktyki religijne, to do 2005 roku w miarę stabilny był odsetek osób z wyższym wykształceniem, które co tydzień lub częściej uczestniczyły w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych. Natomiast liczba praktykujących nieregularnie wzrosła kosztem tych, które w ogóle nie chodzą do kościoła⁸. Od 2005 roku – wyjątkowego dla polskiej religijności ze względu na śmierć Jana Pawła II – nieznacznie, aczkolwiek dość systematycznie, zmniejsza się liczba osób z wyższym wykształceniem praktykujących co tydzień lub częściej (spadek 54% do 45%), wzrastają zaś odsetki tych, które nieregularnie uczestniczą w praktykach religijnych (z 36% do 40%) oraz w ogóle nie praktykują (z 10% do 15%).

⁸ Trudno jednak jednoznacznie stwierdzić, w jakim stopniu wzrost deklaracji nieregularnego uczestnictwa w praktykach religijnych w 1997 roku wynikał z zastosowanej w tym czasie zmiany wskaźnika, a w jakim z faktycznych przeobrażeń jakościowych.

Na podstawie zagregowanych danych z lat 2005–2014. W przypadku kategorii „praktykujący regularnie” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu” i „raz w tygodniu”, a kategoria „praktykujący nieregularnie” to połączone odpowiedzi „przeciętnie 1 lub 2 razy w miesiącu” oraz „kilka razy w roku”

Analiza zależności między deklaracjami wiary i praktyk religijnych potwierdza, że wśród badanych z wyższym wykształceniem po niewielkim, lecz w miarę systematycznym wzroście odsetka wierzących i regularnie praktykujących, co następowało do 2005 roku, zauważalne jest odwrócenie tego trendu. W ciągu ostatnich dziesięciu lat zmniejszyła się (z 54% do 45%) liczba wierzących i regularnie praktykujących, podwoiła się zaś tych, którzy nie wierzą i nie praktykują (z 5% do 10%).

Na podstawie zagregowanych danych z lat 2005–2014

Wyniki realizowanych przez nas comiesięcznych badań potwierdzają, że śmierć papieża Polaka nie pozostała bez wpływu na wiarę i religijność jego rodaków. Od 2005 roku w miarę systematycznie przybywa osób określających się jako niewierzące oraz takich, które w ogóle nie uczestniczą w praktykach religijnych. O ile jednak spadki w zakresie religijności były do 2012 roku dość jednoznaczne i systematyczne, o tyle od tego czasu odnotowujemy ich wyhamowanie, a w niektórych grupach społecznych widać nawet minimalne odreagowanie spadkowego trendu. Trudno na tym etapie stwierdzić, czy w Polsce mamy do czynienia z tzw. efektem Franciszka – obserwowanym przez socjologów m.in. we Włoszech, gdzie od czasu objęcia przez kardynała Jorge Mario Bergoglio urzędu biskupa Rzymu, który jest głową Kościoła, wzrasta liczba wiernych przystępujących do sakramentów i uczestniczących w praktykach religijnych. Niewątpliwie konieczne jest dalsze monitorowanie podstawowych wskaźników religijności w Polsce oraz pogłębione badania w tym zakresie. Nie ulega jednak wątpliwości, że pontyfikat obecnego papieża również w naszym kraju oceniany jest zdecydowanie pozytywnie – lepiej niż posługa jego poprzednika, a sam papież – wyraźnie częściej niż Benedykt XVI – jest dla Polaków ważnym autorytetem moralnym⁹.

Opracował
Rafał BOGUSZEWSKI

---

⁹ Zob. komunikat CBOS „Pontyfikat papieża Franciszka w opiniach Polaków”, maj 2014 (oprac. J. Berłowski).